

PLAASLIKE BEHEER IN DIE ONDERWYS
VAN TRANSVAAL
1902 - 1910.

deur

J. T. VAN WYK, B.Sc. (Ing.), B.Ed.

Verhandeling goedgekeur vir die graad
MAGISTER EDUCATIONIS
aan
DIE POTCHEFSTROOMSE UNIVERSITEIT
VIR CHRISTELIKE HOËR ONDERWYS.

Promotor:

PROF. DR. H. J. J. BINGLE.

1958

V O O R W O O R D.

By die voltooiing van hierdie verhandeling wens ek my dank te betuig aan my promotor, prof. dr. H. J. J. Bingle, vir sy vriendelike leiding, raad en opbouende kritiek.

My dank ook aan die hulpvaardige amptenare van die Staatsargief in Pretoria, die beamptes van die biblioteek van die Transvaalse Onderwysdepartement, die biblioteek van die Departement van Onderwys, Kuns en Wetenskap, die Staatsbiblioteek in Pretoria en die biblioteek van die Potchefstroomse Universiteit.

Ten slotte my hartlike dank aan al die persone wat my op enige ander wyse behulpsaam was deur bronne aan my te leen, deur mondelinge mededeling of deur die nasien en tik van die manuskrip.

Die Skrywer.

Potchefstroom.
Desember 1958.

I N H O U D S O P G A W E.

HOOFSTUK I.

FAKTORE WAT AAN DIE ONTWIKKELING VAN PLAASLIKE BEHEER
IN DIE ONDERWYS TUSSEN DIE JARE 1902 en 1910 TEN
GRONDSLAG LÊ.

1.	Inleiding	1
2.	Die ontwikkeling van 'n nasionale onderwysstelsel in die Zuid Afrikaansche Republiek	1
3.	Maatskaplike, ekonomiese en politieke ontwikkeling net voor die Tweede Vryheidsoorlog	4
4.	Die Tweede Vryheidsoorlog en die onderwerping van die Afrikaners aan die Britse gesag.....6	
5.	Samevatting	9

HOOFSTUK II.

DIE ONTWIKKELING IN DIE BEHEER VAN DIE STAATSONDERWYS
ONDER KROONKOLONIEBESTUUR 1902 - 1907.

1.	Inleiding	10
2.	Sargant se onderwysbeplanning	12
	a. Onderwys in die dig bevolkte stede.....12	
	b. Onderwys vir die plattelandse bevolking	13
	c. Opleiding van onderwysers	14
	d. Onderwysbeheer	14
3.	Voorbereidings vir die eerste onderwyswetgewing in die kroonkolonie	16
4.	Ordonnansie no. 7 van 1903	18
	a. Bepalings wat die grondbeginsels van ouersegenskap raak	18
	b. Bepalings in verband met plaaslike beheer	20

c.	Aanleidende oorsake vir die instelling van adviserende komitees	21
	(1) Navolging van 'n Britse en koloniale stelsel van onderwys.....	21
	(2) Ekonomiese resessie na die oorlog	23
	(3) Opkoms van privaatskole volgens die beginsel van plaaslike inisiatief	24
d.	Adviserende skoolkommissies	25
	(1) Voorbereidings vir die instelling van adviserende skoolkommissies....	25
	(2) Regulasies wat die funksies en pligte van skoolkomitees bepaal	27
	(3) Wysiging en aanvulling van regulasies vir adviserende skoolkomitees.....	31
	(4) Adviserende skoolkomitees in die praktyk	32
	(a) Die instelling van adviserende skoolkomitees	32
	(b) Werkzaamhede van skoolkomitees	33
5.	Die Selborne-Minute van 17 November 1905....	39
a.	Inleiding	39
	(1) Lord Selborne vervang Lord Milner	39
	(2) Sir John E. Adamson word direkteur van onderwys	39
	(3) Verteenwoordigers van Het Volk-party onderhandel met Selborne	41
	(4) Selborne stel persoonlik ondersoek in na onderwystoestande in Transvaalse skole	46
b.	Bepalings van die Selborne-Minute.....	48
	(1) Verpligte skoolbesoek	48
	(2) Skoolkomitees	49
	(3) Adviserende skoolrade	49
	(4) Die aanstelling van onderwysers....	50
c.	Regulasies wat die samestelling en pligte van skoolkomitees en skoolrade bepaal..	51
	(1) Die samestelling en kiesing van adviserende skoolkomitees (Artikels 1 tot 9)	51

(2)	Samestelling en verkiesing van skoolrade (Artikels 10 tot 16).....	52
(3)	Die prosedure van die skoolkomitee en skoolrade (Artikels 17 tot 23).....	53
(4)	Magte en pligte van skoolkomitees (Artikels 24 tot 32)	53
(5)	Die magte en pligte van skoolrade (Artikels 33 tot 37)	55
(6)	Die aanstelling, skorsing en ontslag van onderwysers (Artikels 38 tot 45).....	55
(7)	Taalvraagstukke (Artikels 46 en 47)....	56
(8)	Gebiede vrygestel van regulasies (Artikels 48 en 49)	56
(9)	Bestaande regulasies herroep	57
d.	Instruksies aan skoolrade	57
(1)	Inleidende opmerkings	58
(2)	Oprigting van geboue	58
(3)	Aanstelling van onderwysers	58
(4)	Beurse en meubels	59
e.	Toepassing van die regulasies in verband met skoolkomitees en skoolrade in die praktyk	59
(1)	Die instelling van skoolrade	59
(2)	Skoolkomitees in die praktyk	60
(3)	Skoolrade in die praktyk	62
6.	Sekondêre en Hoër onderwys	65
a.	Sekondêre of "fee-paying"-skole	65
b.	Hoërskole	71
c.	Die Normaalskool, Tegniese Instituut en Industriële skool	73
7.	Plaaslike beheer en finansiële verantwoordelikheid in die onderwys	75
8.	Samevatting	80

HOOFSTUK III.

ONDERWYS 1902 - 1907.

1.	Die oorsake vir die ontstaan van n eie onderwysstelsel	84
2.	Die ontstaan en funksies van die C.N.O.-organisasie	85
a.	Die ontstaan	85
(1)	Die stigting van n Sentrale Beherende Liggaam	85
(2)	Desentralisasie van die onderwysbeheer	89
(a)	Ongeorganiseerde stigting van Verenigings vir C.N.O....	89
(b)	Verdere stappe in die rigting van n gedentraliseerde organisasie	91
(c)	Die statute vir die Vereniging van Christelike Nasionaal onderwys	95
b.	Die C.N.O.-organisasie in die praktyk..	99
(1)	Die Hoofdkommissie vir C.N.O. se pogings om die onderwys in C.N.O.-skole te organiseer en te beheer..	99
(a)	Pogings om C.N.O.-skole te finansier	99
(b)	Leerplanne vir C.N.O.-skole	100
(c)	Inspeksie van skole	101
(d)	Opleiding van onderwysers	103
(2)	Distriks- en wyksbesture	104
3.	Die plaaslike bestuur van C.N.O.-skole.....	105
a.	Onderwys die verantwoordelikheid van die ouer	105
b.	Skoolkomitees in beheer van C.N.O.-skole	107
(1)	Geen sentrale wetgewende gesag...	107
(2)	Aanstelling en besoldiging van die onderwyser	109
(3)	Algemene pligte van komitees.....	111

4.	Die stryd om ouerseggenskap in die onderwys	111
a.	Die Hoofdkommissie vir C.N.O. en die owerheid	112
b.	Milner doen verslag aan Lyttleton.....	119
c.	Die aandeel van die Hollandse Kerke aan die stryd	120
(1)	Die Nederduits Hervormde of Gereformeerde Kerk	120
(2)	Die aandeel van die Gereformeerde Kerk	127
(3)	Die rol van die Nederduits Hervormde Kerk	129
d.	Die volksleiers en Het Volk-party se stryd vir C.N.O.	130
5.	Oorsake vir die mislukking van die stryd om ouerseggenskap in die onderwys	135
6.	Samevatting	138

HOOFSTUK IV.

DIE SMUTSWET EN PLAASLIKE BESTUUR IN DIE ONDERWYS 1907 - 1910.

1.	Inleiding	140
2.	Smuts se onderwysbenadering	140
a.	Voorstander van C.N.O.	140
b.	Kentering in sy benadering van die onderwys	141
3.	Generaal Smuts loods sy onderwyswet.....	142
a.	Die onderwyswet voor die parlement....	143
b.	Die ontvangs van die onderwyswet in die openbaar	145
4.	Bepalings van die Smutswet insake plaaslike bestuur in die onderwys	148
a.	Die bepalinge in verband met skoolrade (Artikels 39 tot 66).....	148
b.	Die bepalinge in verband met skoolkomitees (Artikels 66 tot 72)	152

- c. Plaaslike bestuur van skole, klasse en inrigtings wat nie onder die toesig van skoolrade val nie en waarvoor daar nie vir skoolkomitees voorsiening gemaak word nie 153
- 5. Wysiging van onderwyswet no. 25 van 1907 met betrekking tot plaaslike besture 154
- 6. Plaaslike bestuursliggame in die praktyk...154
  - a. Skoolrade 155
    - (1) Reëlings en regulasies in verband met die verkiesing van skoolrade 155
    - (2) Benoeming van 'n skoolraadsekretaris 158
    - (3) Verpligte onderwys 158
    - (4) Die voorsiening van onderwysfasiliteite en sentralisasie 161
    - (5) Beurse 166
    - (6) Die voorsiening en instandhouding van skole en skoolgeboue 167
    - (7) Gesubsidieerde plaasskole.....170
    - (8) Skoolbenodigdhede en -toerusting 172
    - (9) Personeelvoorsiening, aanstelling, skorsing en ontslag van onderwysers 173
      - (a) Personeelvoorsiening.....173
      - (b) Die aanstelling van onderwysers 173
      - (c) Die skorsing en ontslag van onderwysers 176
    - (10) Segregasie van blank en gekleurde in openbare skole 179
    - (11) Uitvoering van die Taalbepalings van die wet 180
    - (12) Finansies 181
    - (13) Die verhouding tussen skoolrade en inspekteurs van onderwys.....182
    - (14) Baanbrekerswerk deur die eerste skoolrade onder die Smutswet.....183
  - b. Die plek van die skoolraad in die onderwys van Transvaal 183

c.	Skoolkomitees	186
	(1) Regulasies en reëlings in verband met skoolkomiteeverkiesings.....	186
	(2) Die magte en pligte van skoolkomitees	188
	(3) Die invloed van skoolkomitees in die plaaslike bestuur van skole..	191
	(a) Die verhouding van skoolrade tot skoolkomitees	191
	(b) Die direkteur van onderwys en die skoolkomitees	192
d.	Beherende liggame vir hoërskole.....	193
	(1) Skole en inrigtings uitgesluit van die beheer van skoolrade	193
	(2) Johannesburgse hoërskole	194
	(a) Samestelling van die beheerraad (Regulasies 1-6).....	194
	(b) Prosedure by vergaderings (Regulasies 7-13)	195
	(c) Beheerraad en personeel (Regulasies 14-19)	195
	(d) Finansies (regulasies 20-23)	196
	(e) Funksies van beheerrade (Regulasies 24-25)	196
	(3) Pretoriase hoërskole	197
	(4) Potchefstroomse hoërskole.....	198
	(5) Beherende liggame in die praktyk	199
7.	Skoolraadskonferensies	199
a.	Inleiding	199
b.	Besluite van die eerste skoolraadskonferensie	201
	(1) Voorsiening van onderwysfasiliteite	201
	(a) Buiteskole op die dun bevolkte platteland	201
	(b) Skole in dig bevolkte gebiede	202

(c)	Die oprigting van skoolgeboue en onderwyserskwartiere	202
(d)	Uitbreiding van fasiliteite met die oog op industriële en landbou-onderwys	205
(2)	Die beheer oor skoolkoshuise.....	205
(3)	Skoolmeubels	206
(4)	Onderwysers	206
(a)	Die kwalifikasies van onderwysers	206
(b)	Opleiding van onderwysers....	207
(c)	Adverteer van poste	207
(d)	Minimum diensjare vir bevordering tot hoofonderwysers in groter skole	207
(e)	Groter magte vir skoolrade om teen onderwysers op te tree	208
(f)	Man en vrou op dieselfde personeel	208
(5)	Laer onderwys	208
(a)	Gratis laer onderwys.....	208
(b)	Leerplanne en leergange.....	209
(6)	Sekondêre skole	209
(7)	Beurse	210
(8)	Inspeksie	210
(a)	Professionele inspeksie.....	210
(b)	Mediese inspeksie	210
(9)	Leerlinge	211
(a)	Die skorsing van leerlinge	211
(b)	Verslagkaarte vir leerlinge	211
(10)	Verpligte skoolbesoek	211
(11)	Die Taalvraagstuk	212
(a)	Tweetaligheidskwalifikasies van onderwysers	212

(x)

(b)	Taalbevoegdheid van inspekteurs van onderwys	213
(c)	Taalvereistes by die bevordering van leerlinge.....	213
(d)	Gelyke regte vir Hollands en Engels	213
(12)	Skoolkomitees	214
(13)	Skoolrade	214
c.	Besluite van die tweede skoolraads-konferensie	214
(1)	Sentralisasie	215
(2)	Voortsettingsklasse, handarbeid en kookkuns	216
(3)	Voorsiening en instandhouding van geboue	216
(a)	Die verspreiding van die jaarlikse toewysing.....	216
(b)	Die oprigting en huur van geboue	217
(c)	Onderwyserswonings	217
(4)	Onderwysers	218
(5)	Laer onderwys	219
(6)	Inspeksie	219
(7)	Godsdiensonderwys	220
(8)	Die Taalvraagstuk	220
(9)	Belange van die buiteskole.....	220
(10)	Stemming by die verkiesing van skoolrade	220
d.	Algemene indrukke aangaande die skoolraadskonferensies	221
8.	Samevatting	223

HOOFSTUK V.

SAMEVATTING EN SLOT.

1.	Gebeurtenisse wat aan die plaaslike beheer gedurende die tydperk 1902 - 1910 ten grondslag lê	226
2.	Eksperimentele periode in die plaaslike bestuur van staatskole	227
3.	in Stryd om die behoud van ouerseggenkap en ouerverantwoordelikheid in die onderwys	231
4.	Die staatsonderwys word gekonsolideer.....	233
5.	Slotopmerkinge	236
	BRONNELYS	242